

УДК 351.86: 340.137(477)

Іващенко А. М., к.т.н., доцент;
Шпура М. І., к.військ.н., с.н.с.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Еволюція поглядів на стратегію сучасного гібридного конфлікту та сценарії протидії гібридним загрозам

Резюме. Автори статті на основі системного аналізу широкого кола наукових, політичних, військових і інших відкритих джерел останніх років, дають визначення термінам “гібридна загроза” і “гібридний конфлікт”, визначають їх особливості, розглядають окремі питання стратегії такого конфлікту та сценарії протидії таким загрозам.

Ключові слова: національна безпека, гібридні загрози, воєнна політика, воєнна стратегія, гібридний конфлікт, сценарії протидії.

Постановка проблеми. Одночасно з початком нового століття в США і Росії розробляються стратегії потужної і складної форми сучасної війни - гібридного конфлікту. За останні роки гібридні конфлікти розпочалися в Іраку, Афганістані, Сирії, Грузії, Україні. Разом із тим, сьогодні не існує єдиного чіткого визначення поняття “гібридна загроза”, “гібридний конфлікт” та системних поглядів як на стратегію підготовки та ведення такого конфлікту, так і на сценарії протидії гібридним загрозам.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Стратегію гібридного конфлікту обґрунтував ще Сунь-Цзи: “Сто разів битися і сто разів перемогти - не краще з кращого, краще підкорити військо противника, не борючись” [1].

У 50-х роках минулого століття з'являється декілька теоретичних праць, в яких обґрунтовуються стратегії конфліктів наступного століття. Так, полковник Генерального штабу царської Росії Євген Месснер розробляє стратегію Третьої світової війни [2]. Він передбачив епоху “некласичних воєн”, назвав головні форми збройної боротьби майбутнього: повстанство, партизанство, глобальний тероризм і ідеологічні диверсії. Суміш цих форм разом із “плутаниною ідеологій, безідейної злоби, принципового протесту і безпринципного буйства” він назвав “заколот-війною” і зазначив: “Воювання повстанцями, диверсантами, терористами, саботажниками, пропагандистами прийме в майбутньому величезні розміри ... Насильство (залякування і терор) та партизанство – головна зброя цієї війни”. Капітан збройних сил Великої Британії, військовий історик і теоретик сер Б. Г. Ліддел Гарт, відомий значним впливом на розвиток механізованої війни в ХХ столітті,

складає енциклопедію стратегії і тактики непрямих дій [3], яка фактично стала основою теорії і стратегії гібридного конфлікту.

Нове століття внесло принципи зміни в характер сучасних конфліктів. Стратегії гібридних конфліктів протягом останніх років активно розробляються як в США [4], так і в Росії [5]. Загальна суть змін зводиться до посилення впливу на підготовку, хід і результат гібридного конфлікту як військової, так й іррегулярної складової контингенту, широке використання високоточної зброї, активного залучення потенціалу цивільних компонентів, супроводження конфлікту потужним інформаційно-психологічним впливом. Разом із тим, теорія протидії гібридним загрозам досі не розроблена.

З 2014 року поняття гібридного конфлікту (hybrid warfare) і гібридної загрози (hybrid warfare threats) використовуються в офіційних документах США і НАТО [6, 7]. Воєнна доктрина Росії 2014 р. [8] наводить основні признаки сучасного гібридного конфлікту та декларує необхідність підготовки до протидії гібридним загрозам, однак пряме використання цих термінів у тексті відсутнє.

Метою статті є визначення термінів “гібридна загроза” і “гібридний конфлікт”, розгляд сучасних особливостей цих явищ та окремих аспектів стратегії ведення такого конфлікту та сценарії протидії таким загрозам.

Виклад основного матеріалу. Відомі середньострокові прогнози розвитку міжнародної обстановки об'єднує висновок про зростання глобальної нестабільності, яка буде супроводжуватися:

зростанням ролі недержавних суб'єктів;

зростанням кількості можливих політико-військових комбінацій і союзів, що включають державних і недержавних учасників;

поширенням інформаційних і військових технологій;

демографічними змінами, включаючи прискорену урбанізацію;

посиленням суперництва з доступу до глобальних ресурсів;

застосуванням сучасних видів високоточної зброї при збереженні ролі ядерної зброї як засобу стримування.

Комплексний вплив зазначених чинників призводить до появи нового типу загроз – гібридних, джерелами яких можуть бути як держави, так й інші суб'єкти.

Визначимо *гібридні загрози* як такі, що створюються противником з одночасним, системним та адаптивним використанням традиційних та нетрадиційних, військових і цивільних засобів для досягнення цілей конфлікту.

Комплекс гібридних загроз формується заздалегідь визначеним стратегічним задумом і визначає широкий спектр військових і цивільних цілей противника, включаючи населення. Кінцева мета полягає в підриві сукупної могутності держави, позицій і впливу уряду всередині країни і на міжнародній арені.

Таким чином, на відміну від інших видів загроз, комплекс гібридних загроз орієнтується строго на обраний об'єкт впливу – конкретну країну-мішень, має чітко визначений формат і заздалегідь визначену кінцеву мету і являє собою ядро стратегічного задуму операції. Успішна реалізація комплексу гібридних загроз залежить від наявності джерела, здатного забезпечити необхідні сили і засоби, а також можливості доступу до них. Такий синергетичний ефект застосування гібридних загроз обумовлює їх особливу небезпеку для існуючих систем забезпечення національної безпеки країни.

До числа найважливіших характеристик гібридних загроз можна віднести:

джерела загроз: держава, терористична організація, структури транснаціональної організованої злочинності, олігархічні клани;

склад загроз, який визначається можливостями і цілями того, хто їх формує, а також уразливими місцями об'єкта впливу;

масштаб або розмах загроз, що визначає межі зони їх впливу, які залежать від кількості та доступності об'єктів загроз, а також можливостей їх попереднього розтину і вивчення.

Комплексний характер гібридних загроз ускладнює завдання ідентифікації їх джерела, яке, як правило, є анонімним. Створювана таким шляхом невизначеність дозволяє істотно сповільнити цілеспрямовану відповідну реакцію з боку країни, що зазнала нападу, або міжнародного співтовариства.

Таким чином, для завдань забезпечення національної безпеки в сучасних умовах важливо враховувати можливість адаптивного та систематичного використання однієї зі згаданих чи будь-яких інших загроз або комбінації декількох із них супротивником, який переслідує довготривалі політичні цілі. Таким противником може бути окрема держава, міжнародна організація або група зацікавлених країн, а також деякі приватні особи.

Базові підходи до визначення *гібридного конфлікту* розглянуті в [9]. На відміну від класичного воєнного конфлікту, гібридний конфлікт відбувається на геополітичному, воєнно-політичному і воєнному рівнях та складається з багаторівневих дій, спрямованих на дестабілізацію.

На *геополітичному рівні* гібридний конфлікт поєднує жорстку протидію виникаючим загрозам міжнародної безпеки та боротьбу з екстремізмом державних і недержавних суб'єктів. Використовуються комбінації звичайних, нерегулярних та асиметричних засобів невійськового характеру у поєднанні з постійними маніпуляціями політичним та ідеологічним конфліктом. Гібридний конфлікт супроводжують традиційні, нестандартні, катастрофічні і підривні загрози.

На *воєнно-політичному* рівні гібридний конфлікт є сукупністю заздалегідь підготовлених й оперативно реалізованих державою дій військового, дипломатичного, економічного й інформаційно-психологічного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей.

На *воєнному рівні* гібридний конфлікт об'єднує локальну війну, збройний конфлікт та інформаційно-психологічний вплив, базується на нових технологіях та сучасних методах мобілізації і ведеться на трьох полях: серед населення конфліктної зони, населення в тилу і міжнародного співтовариства; включає комбінацію партизанської та громадянської воєн, заколоту і тероризму. Для досягнення воєнних цілей противник на полі бою миттєво і злагоджено використовує складну комбінацію сучасної зброї, партизанську війну, дії сил спеціальних операцій, тероризм і злочинну поведінку. На цьому рівні гібридний конфлікт

включає неоголошені, таємні військові дії, в ході яких воююча сторона атакує державні структури і регулярну армію противника за допомогою місцевих бунтівників і сепаратистів, які підтримуються зброєю і фінансами з-за кордону і деякими внутрішніми структурами (олігархами, організованою злочинністю, націоналістичними і псевдорелігійними організаціями). Використовуються “гібридні військовослужбовці”, що знаходяться в конспірації серед цивільного населення. Гібридний конфлікт стане реальним, коли противник застосовує тактику повстанців, використовує при цьому якісно оснащені збройні сили та складні технології

У цілому гібридний конфлікт є потужною і складною формою сучасної війни [10].

Основні елементи стратегії гібридного конфлікту визначаються наступним.

1. Гібридний конфлікт є процесом, який триває у часі та не має чітких рамок його початку. За кілька днів до анексії Криму в Москві вийшла стаття про п'яту світову і першу нелінійну війну [11], де зазначається: “Простодушні полководці минулого прагнули до перемоги. Тепер підходили не так нерозумно. Тобто, деякі, звичайно, трималися старих звичаїв, і намагалися витягнути з архівів туманні заклинання типу “перемога буде за нами”. Місцями спрацьовувало. Але в основному розуміли війну як процес. Точніше, частине процесу, гостру його фазу. Не найбільш, можливо, важливу”.

2. Цей процес здійснюється за єдиним планом збройними силами, партизанськими та іншими іррегулярними формуваннями та різними цивільними компонентами.

3. У рамках розробки стратегії гібридного конфлікту реалізуються наступні кроки:

виявлення суспільних груп, здатних брати участь у планованих акціях ненасильницького, а потім і силового характеру, аж до громадянської війни;

організація сталого фінансування протестного руху, а потім збройних формувань як з боку зовнішніх зацікавлених сил, так і з використанням внутрішніх можливостей;

визначення практичних гасел, максимально наближених до реальних вимог протестних суспільних груп, дії яких у підсумку можуть використовуватися для делегітимації і зламу існуючої влади;

визначення політичних об'єднань та підготовка лідерів, здатних очолити політичний протест;

підготовка в спеціалізованих таборах польових командирів і бойовиків для силових

акцій, організація мобілізаційних пунктів за кордоном і маршрутів перекидань найманців;

забезпечення підтримки опозиції та здійснення її експансії в регіони, насамперед, за рахунок координованого використання контрольованих опозицією електронних вітчизняних і зарубіжних ЗМІ;

завоювання підтримки з боку міжнародних організацій та міжнародної громадськості;

організація мережевих структур управління підривними діями, постачанням, зв'язком та моніторингом обстановки.

4. Інформаційний та психологічний вплив визначається як наскрізна діяльність на всіх етапах конфлікту і в постконфліктний період.

5. Стратегія гібридного конфлікту передбачає наступні фази:

підготовка інтервенції з використанням психологічних, ідеологічних та дипломатичних методів;

введення в оману політичних лідерів ведучих країн світу і дезінформація локальних керівників;

заякування і підкуп високопоставлених людей з армії і адміністрації, а також місцевих олігархів;

поява озброєних банд, захоплення будівель держустанов;

встановлення зони заборони польотів над зайнятими сепаратистами районами;

точкові удари по ключових об'єктах;

терористичні атаки;

повномасштабне вторгнення;

систематична ліквідація решти пунктів опору.

Така стратегія ставить під питання сенс існування всього Північноатлантичного альянсу. Проблема стосується п'ятої статті Вашингтонського договору, в якій міститься базовий принцип “один за всіх, всі за одного”, що запускає оборонні плани НАТО, але лише у випадку “збройного нападу” на одного з членів. Якби проти будь-якого члена НАТО була застосована гібридна стратегія, підстав для застосування п'ятої статті не з'явилося б аж до п'ятої фази включно. Адже мова би не йшла про “збройний напад”, хоча одночасно агресія розвивалася би настільки стрімко, що гіпотетично захист атакованої держави за допомогою авіації і сил спеціальних операцій, швидше за все, вже не мав би сенсу.

6. Нова російська стратегія [5,12,13] робить наголос на солдатів “нізвідки”, які начебто не належать ніякій державі і завдяки цьому не підпадають під будь-які закони і конвенції. “Зелені чоловічки” на сході України – це

своєрідний гібрид, щось середнє між солдатами і терористами: невідомо, хто вони, і хто ними командує. А якщо немає командирів, ні з ким вести переговори про капітуляцію, ні з ким обговорювати умови перемир'я.

7. Військові дії припускають точковий вплив по ключовим елементам системи національної безпеки противника на всій його території різновидових (різновідомчих) тактичних угруповань, які керуються з єдиного стратегічного центру. Тактичними одиницями можуть бути як регулярні частини і підрозділи, так і різнотипні іррегулярні військові формування та цивільні структури, наприклад, організації з області високих технологій.

Така неоднозначність гібридної стратегії дозволяє стороні, яка володіє стратегією гібридного конфлікту перебувати на крок попереду від тих, хто дивиться на події через класичні окуляри.

З урахуванням масштабів і реального характеру загрози успішне вирішення комплексу завдань щодо забезпечення національної безпеки може бути досягнуто за рахунок консолідації суспільства, зміцнення національної оборони, розвитку зв'язків із союзниками і партнерами, використанням потенціалу існуючих міжнародних організацій з безпеки і протидією деструктивному впливу у сфері міжнародних відносин. Особливої уваги набуває своєчасне розкриття комплексу проведених заходів із підготовки противника до гібридного конфлікту, починаючи від планування первісних етапів ненасильницьких дій і аж до переходу до жорсткої силової конфронтації.

Важливим кроком із підготовки до гібридного конфлікту є рішення про формування у складі збройних сил поряд із підрозділами сухопутних військ, авіації і флоту, сили спеціальних операцій. Комплексний склад таких сил дозволяє їх залучати для вирішення двох принципово різних завдань: запобігання диверсійно-розвідувальним діям противника в особливий період, боротьбі з іррегулярними формуваннями на власній території та організація підривної роботи на території противника за рахунок створення іррегулярних мережевих структур.

Розроблення сценаріїв протидії, планування і створення спроможностей протидії здійснюється з урахуванням важливості зовнішньої підтримки.

Загальні сценарії протидії гібридним загрозам включають наступні елементи:

надійне перекриття каналів фінансування підривних сил;

використання дипломатичних засобів для ізоляції і покарання держав-спонсорів;

націлювання всіх видів розвідки на визначення та ідентифікацію лідерів та інфраструктури як першочергових об'єктів для наступного знищення ударами високоточної зброї.

На відміну від антитерористичних операцій, значний спектр яких здійснюється в стислі терміни, часові рамки планування, здійснення і координації дій в гібридному конфлікті набагато ширші. Переконливим мірилом успіху в антитерористичній операції може служити знищення або полонення лідерів, то в гібридному конфлікті настільки очевидних показників немає. Для оцінки результатів такої війни доводиться вдаватися до зіставлення територій, контрольованих повстанцями і урядовими силами.

У рамках підготовки сценаріїв протидії гібридним загрозам:

формується відповідна довгострокова військово-політична стратегія як основа протидії противнику;

вдосконалюються законодавчі та юридичні процедури прийняття рішень на використання військової сили з урахуванням важко передбачуваних трансформацій меж районів, охоплених гібридним конфліктом;

створюється спеціальний орган для координації зусиль на всіх рівнях, починаючи від стратегічного національного до тактичного;

виробляються принципові підходи щодо ефективного використання сил спеціальних операцій;

проводиться адаптація оперативного мистецтва і методів оборонного планування;

визначається перелік потенційних цілей і проводиться підготовка до нанесення ударів високоточною зброєю;

визначаються райони, які можуть бути охоплені гібридним конфліктом, вивчаються всі їх характеристики;

організується тісна координація між міністерствами оборони, внутрішніх справ, спеціальних і правоохоронних органів та високотехнологічних цивільних організацій;

проводяться навчання по відпрацюванню спільних дій військових, правоохоронних, спеціальних і цивільних сил.

Особлива увага приділяється формуванню регіональних і глобальних органів управління в гібридному конфлікті. Такі органи за природою також повинні мати гібридний характер, володіти гнучкістю і здатністю до адаптації від тактичного до стратегічного рівня, відповідними кадрами, системами зв'язку та

обміну інформацією, можливостями взаємодії з партнерами. Наявність таких органів дозволить прискорити процес планування і скоротити час реакції з урахуванням надзвичайно швидкого розвитку обстановки. У цілому створення надійної та ефективної системи управління новим видом конфлікту можливе за рахунок серйозної реструктуризації всієї системи державних і військових органів управління для надання їм необхідних гібридних властивостей, підвищення оперативності та гнучкості управління.

Висновок. Мета гібридного конфлікту – привести до ситуації, коли застосування військової сили стане просто зайвим. У гібридному конфлікті немає ні початку, ні кінця, що притаманно класичному розумінню війни (оголошення війни, капітуляція). Безпосередні зіткнення солдатів “обличчям до обличчя” стануть рідкістю, їм на зміну придуть точні ракетні удари з великої відстані. Зітреться грань між військовими і цивільними. Цивільні, у разі озброєння і відповідної підготовки, стануть серйозною загрозою для регулярних формувань противника з-за свого нерегулярного характеру.

Високу інтенсивність такого роду конфлікту неможливо утримувати нескінченно, рано чи пізно вона переродиться в повзучий і перманентний конфлікт. Безперервний і не занадто інтенсивний конфлікт може виявитися убивчим для демократії, оскільки вона роз’їдає всі її базові цінності на чолі зі свободою.

Противник розробляє комплекси гібридних загроз, кожен з яких базується на:

ретельному врахуванню всіх особливостей району конфлікту;

маніпулюванні транснаціональними фінансовими взаємозв'язками;

віртуозному проведенні інформаційного і психологічного впливу, у тому числі з використанням світових засобів масової інформації;

реконфігурації геополітичних альянсів.

Гібридний конфлікт ведеться не на полях битв або вулицях міст, а в першу чергу в головах людей. Щоб знищити противника, треба отримати над ним вплив, найкраще такий, якого він сам не усвідомлює.

В основі стратегії гібридних воєн лежить цілеспрямована робота з прогнозування та стратегічного планування. У таких умовах нарізла необхідність відобразити в доктринальних документах України, у тому числі у Воєнній доктрині, виклики, ризики, небезпеки і загрози, пов'язані з підготовкою ймовірного противника до ведення проти нашої країни гібридного конфлікту.

У подальшому необхідне розроблення і впровадження в практику системи критеріїв і ознак, що дозволяють оперативно, з використанням переважно кількісних методів, проводити оцінку здатності країни протистояти гібридним загрозам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сунь-цзы. Искусство войны. Пер. И. Конрад. М., АСТ, 2014 – 192 с.
2. Месснер С. Заколот - ім'я третьої всесвітньої. Буенос-Айрес, 1960.
3. Лиддел Гарт Б. Г. Стратегия непрямых действий/ Энциклопедия военного искусства. Под ред. С. Переслегина – М., СПб: АСТ, Терра Фантастика, 2003. — 656 с.
4. Бартош А. Гибридные войны в стратегии США и НАТО. Независимое военное обозрение, № 36, 10 октября 2014, с. 1- 7
5. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Военно-промышленный курьер, № 8, 27 февраля 2013, с. 1-6
6. Декларация Уельського саміту, видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі 5 вересня 2014р., пункт 13. NATO Press Release #(2014)
7. The 2014 Quadrennial Defense Review (QDR). US Department of Defence, 2014, 88p.
8. Военная доктрина Российской Федерации. пункт 15а)
9. Hemeth B. The Janus Choice: Defining today's multifaceted conflict. Armed Forces Journal/Hybrid vs. compound war October 1, 2009
10. Kouri J. War on Terrorism: Defining “hybrid warfare”. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://canadafreepress.com/index.php/article/27758> September 16, 2010
11. Дубовицкий Н. Без неба. Журнал “Русский пионер”, март 2014г.(важається, що псевдонім “Н. Дубовицкий” належить В. Суркову, автору російської доктрини “керуваної демократії” та помічнику президента РФ).
12. Зарудницкий В.Б. Военные аспекты “цветных революций” Тезисы выступления. на III Московской конференции по международной безопасности, май 2014 г. [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11929746%2540egNews (генерал-полковник Зарудницкий – начальник Головного оперативного управління ГШ ЗС Росії, з 12.06.2014 – командуючий військами Центрального воєнного округу ЗС Росії).
13. Мухин В. Карт-бланш: Крым взяли в рамках гибридной войны. Российская военная наука продолжает озадачивать западных экспертов. Независимая газета, № 29, 13 февраля 15, с. 3

Стаття надійшла до редакції 18.03.2015

Шпура Н. И.;

Иващенко А. М.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ;

Эволюция взглядов на стратегию современного гибридного конфликта и сценарии противодействия гибридным угрозам

Резюме. Авторы статьи на основе системного анализа широкого круга научных, политических, военных и других открытых источников последних лет дают определение терминам “гибридная угроза” и “гибридный конфликт”, определяют их особенности, рассматривают отдельные вопросы стратегии такого конфликта и сценарии противодействия таким угрозам.

Ключевые слова: национальная безопасность, гибридные угрозы, военная политика, военная стратегия, гибридный конфликт, сценарии противодействия.

A. Ivashchenko;

N. Schpura

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named Ivan Chernykhovskij

The evolution of views of the strategy modern hybrid conflict and reaction scenarios against hybrid threats

Resume. Authors use the system analysis of a wide range of scientific, political, military and other public sources in recent years, giving define “hybrid threat” and “hybrid conflict”, define their particular qualities, strategies implementation and scenarios reaction against such threats.

Keywords: national security, hybrid threats, military policy, military strategy, hybrid conflict reaction scenarios.